

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
ФАКУЛЬТЕТ ЦИВІЛЬНОЇ ТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ЮСТИЦІЇ
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

**ОДЕСЬКІ ГРУДНЕВІ ЦИВІЛІСТИЧНІ ЧИТАНЯ:
ПРИВАТНЕ ПРАВО, ЯК КОНЦЕПТ
В УМОВАХ ВІЙНИ:
ЛЮДСЬКИЙ ВИМІР**

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції

*Одеса,
12 грудня 2024 року*

Одеса
Фенікс
2024

За загальною редакцією

доктора юридичних наук, професора *Є. Харитонов*,
докторки юридичних наук, професорки *І. Давидової*

Упорядники-укладачі:

Давидова Ірина – д.ю.н., професорка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», професорка;

Ткаченко Катерина – лаборантка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Члени оргкомітету Всеукраїнської наукової конференції:

Андронов Ігор – д.ю.н., професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу НУ «Одеська юридична академія», професор;

Подцерковний Олег – д.ю.н., зав. кафедри господарського права та процесу НУ «Одеська юридична академія», професор;

Харитонов *Олена* – д.ю.н., зав. кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції НУ «Одеська юридична академія», професорка;

Харитонов *Тетяна* – д.ю.н., зав. кафедри аграрного, земельного та екологічного права НУ «Одеська юридична академія», професорка;

Мінченко Райса – д.ю.н., професорка кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія», професорка;

Бабич Ірина – к.ю.н., доцентка кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія», доцентка;

Берназ-Лукавецька Олена – к.ю.н., доцентка кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія», доцентка;

Матійко Микола – к.ю.н., доцент кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія», доцент;

Орзіх Юрій – к.ю.н., доцент кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія», доцент;

Шамота Олександр – асистент кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія»;

Ткаченко Катерина – лаборантка кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія».

Одеські грудневі цивілістичні читання: приватне право, як концепт в умовах війни: людський вимір : матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 12 груд. 2024 р.) [Електронне видання] / за заг. ред.: д.ю.н., проф. Є. Харитонов, д.ю.н., проф. І. Давидової ; НУ «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2025. – 318 с. – Режим доступу:

ISBN 978-617-8430-40-5

Збірник містить матеріали доповідей з теоретичних, історичних і методологічних проблем цивільного права та процесу, господарського права і процесу, аграрного, земельного, екологічного та природоресурсового права та інших галузей приватного права, які були оприлюднені на Всеукраїнській науковій конференції 12 грудня 2024 р. в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Збірник спрямований на ознайомлення юридичної громадськості з дослідженням науковців у сфері цивілістики і може бути корисний як у навчальному процесі, так і в науковій діяльності.

УДК 347.1 : 341.9“364”(477)

Матеріали видано за авторською редакцією.

Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники Всеукраїнської наукової конференції, їхні наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи вищих навчальних закладів і установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

<i>Сомок Данійл Миколайович</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДДАЛЕНОЇ БІОМЕТРИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ	248
<i>Халаїм Діана Сергіївна,</i> ОСОБЛИВОСТІ СТЯГНЕННЯ ІНФЛЯЦІЙНИХ ВТРАТ ТА 3% РІЧНИХ ЗА КРЕДИТНИМИ ДОГОВОРАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВИЙ БАЛАНС МІЖ ІНТЕРЕСАМИ КРЕДИТОРА І БОРЖНИКА	251
<i>Цупенкова Анна Олександрівна</i> СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	254

НА ПОЧАТКУ НАУКОВОГО ШЛЯХУ

ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

<i>Балик Анна Вікторівна, Іскра Єлизавета Сергіївна</i> ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ ПРИ ВИКОНАННІ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	258
<i>Волошенюк Олександра Юріївна,</i> ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У БІЗНЕСІ ЧЕРЕЗ ІНСТИТУТ БІСНЕС-ОМБУДСМЕНА	262
<i>Горбик Дарина Віталіївна,</i> ТИПОВІ АРБІТРАЖІ УГОДИ, ЇХ ПРАВОВА ПРИРОДА.....	266
<i>Довгонос Іванна Юріївна, Ткаченко Владислав Артемович</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ БУДІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	270
<i>Кушнір Олександр Олександрович,</i> ОСОБЛИВОСТІ ЛІЦЕНЗУВАННЯ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ.....	274
<i>Лукашова Яна Валентинівна,</i> ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	277
<i>Родрігес Лілія Фаб'янівна,</i> РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІЗНЕСУ.....	281
<i>Соловей Анна Олегівна, Решетило Яна Сергіївна,</i> КОМБІНОВАНІ ПРОЦЕДУРИ У МІЖНАРОДНОМУ КОМЕРЦІЙНОМУ АРБІТРАЖІ	283
<i>Халаїм Діана Сергіївна,</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ СТИМУЛЮВАННЯ БІЗНЕСУ ЧЕРЕЗ ЦЕНТРИ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА «ДІЯ. БІЗНЕС»	287

НА ПОЧАТКУ НАУКОВОГО ШЛЯХУ

ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

Балик Анна Вікторівна, Іскра Єлизавета Сергіївна

*Студентки 4-го курсу факультету цивільної та
господарської юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н, доцентка Будурова Г. М.

ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ ПРИ ВИКОНАННІ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Форс-мажор або ж інакше обставини непереборної сили, є важливим елементом під час здійснення господарської діяльності. Непередбачувані події, такі як пандемії, війни та природні катастрофи, мають вплив на виконання господарських договорів, що викликає необхідність правового регулювання цього питання.

Форс-мажор слугує правовою підставою для розірвання або зміни договору, а також звільняє сторони від відповідальності за невиконання договірних умов. Сторони договору зобов'язані виконувати договірні зобов'язання в повному обсязі, належним чином і в обумовлені строки. Одностороння відмова виконувати договір є порушенням законодавства і може бути оскаржена в судовому порядку.

Цивільне законодавство передбачає відповідальність за порушення договірних зобов'язань, яка може виражатися, зокрема, у стягненні штрафів, пені або відшкодуванні збитків.[2] Однак, стаття 617 ЦКУ та стаття 218 ГКУ встановлюють вичерпні випадки для звільнення від відповідальності за невиконання договірних зобов'язань, якщо сторона зможе підтвердити, що невиконання зобов'язання було спричинене непереборною силою. [1]

Непереборна сила не є підставою для припинення або зміни договірних відносин, але звільняє боржника від відповідальності за невиконання зобов'язання, якщо він доведе, що таке невиконання сталося внаслідок обставин, які він не міг ні передбачити, ні подолати. Наприклад, несприятливі погодні умови можуть бути визнані обстави-

нами непереборної сили, що унеможливили виконання зобов'язання з поставки сільськогосподарської продукції в обумовлені строки, а отже, звільняють боржника від відповідальності за несплату штрафних санкцій. Непереборна сила є підставою для тимчасового призупинення виконання договірної зобов'язання, але не звільняє особу від обов'язку поставки у повному обсязі після усунення причин, які перешкоджали виконанню.

Щодо визначення форс-мажору, воно закріплене в ЗУ «Про торгово-промислові палати».[3] Під такими випадками варто розуміти «надзвичайні і невідворотні обставини, які об'єктивно унеможливають виконання договірних зобов'язань і обов'язків відповідно до нормативних актів». Даний Закон встановлює приблизний перелік таких подій. До яких відносить загроза війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, акти тероризму, диверсії, пожежа, посуха, просідання і зсув ґрунту, інші стихійні лиха тощо.

Надзвичайні обставини у правовідносинах – це такі події або ситуації, що виникли несподівано і не могли бути передбачені за звичайних умов. Це несподівані події, які виходять за межі нормального перебігу справ та роблять неможливим виконання зобов'язання. Для визначення надзвичайності обставин застосовується критерій добросовісного та розумного учасника правовідносин. Якщо така особа, проявляючи належну обачність, не могла передбачити настання певної події, то такі обставини вважаються надзвичайними.

Невідворотність обставин означає, що учасник правовідносин не міг запобігти їх настанню, навіть докладаючи всіх розумних зусиль. Не лише сама подія, а й її наслідки мали бути непередбачуваними та невідворотними. Тобто, непереборна сила робить виконання зобов'язання абсолютно неможливим, а не лише ускладнює його. Важливо розуміти, що економічна не вигідність виконання зобов'язання не може розглядатися як обставина непереборної сили.

У науковій літературі обставини непереборної сили зазвичай поділяють на такі види:

- ситуації, зумовлені природними катаклізмами та аномаліями погоди;
- юридичні факти, зумовлені протиправними діями третіх осіб;
- ситуації, зумовлені нормативно-правовими актами державних органів.

Тим не менш, якщо зазначені події призвели до невиконання особою зобов'язання, то такий суб'єкт повинен довести наявність таких обставин та якими діями вони унеможливили виконання господарського зобов'язання. Дане твердження було зазначене у постанові Верховного Суду від 17.12.2020 р. у справі № 913/785/17 [4].

З огляду на це, для доведення форс-мажору необхідна наявність чотирьох обов'язкових елементів: сама ситуація; неможливість передбачити обставину; доведення того, що настання обставини прямо вплинуло на виконання зобов'язань, зробивши його неможливим; відсутність можливості виконати зобов'язання іншим способом.

Відповідно до позиції Торгово-промислової палати України, повномасштабна війна, розпочата Росією проти України 24 лютого 2022 року, визнається форс-мажором, тобто обставиною непереборної сили, але лише за умови, що суб'єкт, який покладається на цей факт, доведе, що саме він став об'єктивною перешкодою для виконання договірних зобов'язань. Важливо встановити, що воєнні дії є безпосередньою причиною неможливості виконання договірних зобов'язань.

Законодавство чітко визначає форму підтвердження форс-мажору третіми особами. Ними виступає Торгово-промислова палата та її регіональні представництва. У межах своїх повноважень ці органи здійснюють видачу сертифікатів, що підтверджують наявність таких обставин протягом семи днів з дня отримання запиту. Це відбувається лише за умови встановлення безпосереднього причинно-наслідкового зв'язку між форс-мажором та неможливістю виконання зобов'язання.

Необхідно підкреслити, що несвоєчасне інформування про виникнення обставин непереборної сили позбавляє права на використання їх як підстави для припинення або зміни договірних зобов'язань, якщо це передбачено в договорі. Так, у постанові Верховного Суду від 22.06.2022 р. у справі № 904/5328/21 відзначено, що договір повинен містити пряму вказівку на те, що невчасне повідомлення про форс-мажор позбавляє сторону права посилається на нього [5].

Верховний Суд звертає увагу на необхідність чіткого розмежування: вчасного повідомлення сторони про виникнення непереборної сили від звернення до ТПП за підтвердженням форс-мажору, яке здійснюється після того, як зобов'язання не було виконано. В зв'язку з цим сертифікат ТПП одержується пізніше за дату встановлення

факту неможливості виконання договірних зобов'язань через форс-мажор.

Відтак, сторони договору можуть самостійно визначити такі умови як:

- термін для інформування про обставини непереборної сили;
- вимоги до форми і способу повідомлення про форс-мажор;
- умова одностороннього розірвання договору через тривалу дію непереборної сили;
- перелік обставин, які сторони домовились вважати непереборною силою за умовами договору;
- перелік документів, необхідних для підтвердження настання форс-мажору, та строки їх подання.

У свою чергу, відсутність спеціального регулювання форс-мажору у договорі передбачає застосування загальних норм цивільного (ст. 617 ЦК України [2]) та господарського (ст. 218 ГК України [1]) законодавства України.

Отже, узагальнюючи викладене вище, можна стверджувати, що звільнення в результаті настання форс-мажору є важливим, з огляду на непередбачуваність подій та неможливість їх попередження. Як ЦКУ, так і ГКУ встановлюють можливість для звільнення від відповідальності за невиконання договірних зобов'язань, якщо сторона зможе підтвердити, що невиконання зобов'язання було спричинене непереборною силою. Проте таке звільнення буде стосуватись відповідальності за наслідки невиконання зобов'язання, а сам обов'язок виконати зобов'язання в обумовлений строк та в повному обсязі залишається незмінним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський Кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n324>
2. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL : Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Про торгово-промислові палати : Закон України від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#n103>
4. Постанова Верховного Суду від 17.12.2020 у справі № 913/785/17. URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/93783819>
5. Постанова Верховного Суду від 22.06.2022 у справі № 904/5328/21. URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/105100746>